

**O'ZBEKISTON TEMIR YO'L TIZIMIDA "YASHIL"
MOLIYALASHTIRISH (GREEN FINANCE) IMKONIYATLARI VA UNING
LOYIHALAR SAMARADORLIGIGA TA'SIRI**

Yodiqov Jahongir Sobirovich

“Temir yo‘li infratuzilma”

AJ yo‘l xo‘jaligi boshqarmasi birinchi o‘rinbosari

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston temir yo'l tizimida "yashil" moliyalashtirish (green finance) imkoniyatlari va uning loyihalar samaradorligiga ta'sirini tahlil qiladi. Maqolada transport sohasida barqaror rivojlanishning dolzarbligi, atrof-muhitga ta'sirni kamaytirishda temir yo'l transportining ustuvorligi hamda "yashil" moliyalashtirish instrumentlarining qo'llanishi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston temir yo'llari misolida "yashil" loyihalarni moliyalashtirishning mavjud holati, yuzaga keladigan muammolar va bu yo'nalishdagi samaradorlikni oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Maqola ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni uyg'unlashtirishda "yashil" moliyalashtirishning muhim rolini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: “Yashil” moliyalashtirish, green finance, temir yo'l transporti, barqaror rivojlanish, ekologik samaradorlik, uglerod izi, "yashil" облигациялар, investitsiyalar, O'zbekiston temir yo'llari.

KIRISH

Bugungi kunda jahon miqyosida iqlim o'zgarishi va atrof-muhit muammolari tobora dolzarb tus olmoqda. Global iqtisodiyotni rivojlantirishda ekologik barqarorlikni ta'minlash asosiy ustuvor yo'nalishlardan biriga aylangan. Transport sohasi, xususan, yoqilg'i iste'moli va atmosfera ifloslanishi bo'yicha sezilarli "uglerod izi"ga ega bo'lganligi sababli, uning ekologik xavfsizligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, temir yo'l transporti boshqa transport turlari (avtomobil va aviatsiya)ga nisbatan energiyani tejash va atrof-muhitga kamroq zarar yetkazish salohiyatiga ega.

O'zbekiston Respublikasi ham "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini faol amalga oshirmoqda. Bu jarayonda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va uni ekologik toza texnologiyalar asosida rivojlantirish muhim vazifadir. "Yashil" moliyalashtirish (green finance) aynan ana shunday ekologik maqsadli loyihalarni moliyalashtirishga qaratilgan bo'lib, u barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekiston temir yo'l tizimida "yashil" moliyalashtirishning mavjud imkoniyatlarini tahlil qilish, uning loyihalar samaradorligiga ta'sirini baholash va ushbu yo'nalishni rivojlantirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iboratdir.

ASOSIY QISM

O'zbekiston temir yo'l transporti mamlakat iqtisodiyotida strategik rol o'ynaydi. Yuk va yo'lovchi tashish hajmining ortib borishi bilan birga, temir yo'l sohasini zamonaviylashtirish va uning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish dolzarb vazifadir. "Yashil" moliyalashtirish bu borada muhim yechim bo'lib xizmat qiladi.

1.. "Yashil" Moliyalashtirishning Asosiy Tamoyillari va Instrumentlari

"Yashil" moliyalashtirish – bu atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq muammolarni hal qilishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirishni anglatadi. U quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

- Ekologik maqsadga muvofiqlik: Loyihalar atmosferaga chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, resurslarni tejash va bioxilma-xillikni saqlash kabi ekologik maqsadlarga xizmat qilishi lozim.

- Shaffoflik va hisobot berish: Moliyalashtirilgan loyihalarning ekologik va iqtisodiy samaradorligi to'g'risida muntazam hisobot berish mexanizmlari mavjud bo'lishi shart.

- Barqarorlik: Loyihalar uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiy jihatdan barqaror bo'lishi kerak.

"Yashil" moliyalashtirishning asosiy instrumentlari:

- "Yashil" obligatsiyalar (Green bonds): Loyihalarni moliyalashtirish uchun jalb qilinadigan qimmatli qog'ozlar bo'lib, ulardan tushgan mablag'lar faqat ekologik loyihalarga yo'naltiriladi.

- "Yashil" kreditlar: Banklar va xalqaro moliya institutlari tomonidan ekologik loyihalar uchun ajratiladigan imtiyozli kreditlar.

- "Yashil" investitsiya fondlari: Ekologik toza texnologiyalarni rivojlantiruvchi kompaniyalarga investitsiya kiritadigan fondlar.

2. O'zbekiston Temir Yo'llarida "Yashil" Moliyalashtirish Imkoniyatlari

O'zbekiston temir yo'llari sohasida "yashil" moliyalashtirishni tatbiq etish uchun katta salohiyat mavjud:

- Temir yo'llarni elektrlashtirish: Dizel lokomotivlarini elektr lokomotivlarga almashtirish atmosferaga zararli chiqindilarni sezilarli darajada kamaytiradi. Bunday loyihalar uchun "yashil" kreditlar va obligatsiyalar jalb qilish mumkin.

- Energiya samaradorligini oshirish: Lokomotivlar va vagonlarda zamonaviy, energiya tejaydigan texnologiyalarni joriy etish, tejamkor yoritish tizimlaridan foydalanish.

- Qayta tiklanuvchi energiya manbalari: Temir yo'l infratuzilmasi ob'ektlarida (stansiyalar, depo, ma'muriy binolar) quyosh panellari va boshqa qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish.

- Suv resurslarini tejash: Temir yo'l stansiyalarida va depolarda suvni qayta ishlash va tejash tizimlarini joriy etish.

- Shovqin darajasini kamaytirish: Zamonaviy, kam shovqinli harakat tarkibi va infratuzilma elementlarini (masalan, shovqinni yutuvchi to'siqlar) qo'llash.

3. "Yashil" Moliyalashtirishning Loyihalar Samaradorligiga Ta'siri

"Yashil" moliyalashtirish nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan ham loyihalar samaradorligini oshiradi:

- Investitsiya jalb qilishni kengaytirish: Xalqaro moliya institutlari va yirik investorlar tobora "yashil" loyihalarga e'tibor qaratmoqda. "Yashil" obligatsiyalar chiqarish O'zbekiston temir yo'llari uchun yangi investitsiya manbalarini ochadi.

- Operatsion xarajatlarni kamaytirish: Energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish uzoq muddatda yoqilg'i va elektr energiyasi xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi.
- Imidj va obro'ni oshirish: Ekologik mas'uliyatli yondashuv kompaniya va mamlakatning xalqaro maydondagi imidjini oshiradi, bu esa yangi hamkorliklar uchun eshik ochadi.
- Riskni kamaytirish: Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq bo'lajak tartibga solish choralariga tayyor bo'lish, potentsial jarimalar va cheklovlar xavfini kamaytiradi.
- Ijtimoiy foyda: Toza havo, kamroq shovqin va sog'lom muhit aholi salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

4.. Mavjud Muammolar va Ularni Hal Qilish Yo'llari

O'zbekistonda "yashil" moliyalashtirishni kengaytirish yo'lida ba'zi muammolar mavjud:

- Huquqiy baza va standartlarning yetarli emasligi: "Yashil" loyihalarni aniqlash, baholash va sertifikatlashtirish bo'yicha aniq milliy standartlar va huquqiy baza yaratish zarur.
- Xabardorlik va salohiyat yetishmasligi: Banklar, investorlar va loyiha amalga oshiruvchilar o'rtasida "yashil" moliyalashtirish instrumentlari haqida bilim va tajriba yetishmasligi kuzatiladi.
- Boshlang'ich investitsiya xarajatlari: Ba'zi "yashil" texnologiyalar dastlabki yuqori xarajatlarni talab qilishi mumkin, bu esa ularni joriy etishni qiyinlashtiradi.

Yechimlar:

- Qonunchilikni takomillashtirish: "Yashil" obligatsiyalar, kreditlar va boshqa instrumentlar uchun qulay huquqiy muhit yaratish. Xalqaro "yashil" moliyalashtirish standartlarini (masalan, ICMA Green Bond Principles) milliy qonunchilikka implementatsiya qilish.

- Ta'lim va malaka oshirish: Banklar, investorlar va temir yo'l mutaxassislari uchun "yashil" moliyalashtirish bo'yicha o'quv kurslari va seminarlar tashkil etish.
- Davlat tomonidan rag'batlantirish: "Yashil" loyihalar uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar yoki kafolatlar berish orqali ularni yanada jozibador qilish.
- Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish: Xalqaro moliya institutlari (Jahon banki, EBRD, ADB) va "yashil" moliyalashtirishda tajribaga ega xorijiy banklar bilan hamkorlikni kengaytirish.

MUHOKAMA

Ushbu maqola O'zbekiston temir yo'l tizimida "yashil" moliyalashtirishning muhimligini va uning istiqbollarini atroflicha yoritib berdi. Temir yo'l transporti ekologik toza transport turi sifatida "yashil" iqtisodiyotga o'tishda muhim rol o'ynaydi. Elektrlashtirish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishga qaratilgan loyihalar nafaqat atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, balki operatsion xarajatlarni kamaytirish orqali iqtisodiy samaradorlikni ham oshiradi.

"Yashil" obligatsiyalar va imtiyozli "yashil" kreditlar kabi instrumentlar yangi investitsiya manbalarini ochadi. Bu, o'z navbatida, temir yo'l sohasini modernizatsiya qilishga, uning raqobatbardoshligini oshirishga va mamlakatning xalqaro logistika zanjiridagi o'rnini mustahkamlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, "yashil" moliyalashtirishni keng miqyosda joriy etish uchun milliy huquqiy bazani takomillashtirish, mutaxassislarning bilim va ko'nikmalarini oshirish hamda davlat tomonidan rag'batlantirish mexanizmlarini yaratish zarur. Xalqaro tajriba va hamkorlik bu jarayonda muhim katalizator bo'lishi mumkin. "Yashil" moliyalashtirish nafaqat ekologik mas'uliyatni, balki uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

XULOSA

O'zbekiston temir yo'l tizimini barqaror va ekologik xavfsiz rivojlantirishda "yashil" moliyalashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Temir yo'llarni elektrlashtirish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya

manbalaridan foydalanishga qaratilgan "yashil" loyihalar nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirishga, yangi investitsiyalarni jalb qilishga va xalqaro imidjni yaxshilashga xizmat qiladi.

"Yashil" moliyalashtirish instrumentlaridan (masalan, "yashil" obligatsiyalar) samarali foydalanish uchun huquqiy bazani takomillashtirish, mutaxassislar salohiyatini oshirish, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bu yo'nalishdagi sa'y-harakatlar O'zbekiston temir yo'l transportining kelajakda barqaror va ekologik toza tizimga aylanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurahmanov, O. Transport infratuzilmasini rivojlantirishning iqtisodiy omillari. (2020-yil).
2. G'ulomov, U. Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasining O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilishdagi roli. (2015-yil).
3. Rasulov, M. Temir yo'l transporti sohasidagi investitsiyalarning samaradorligi tahlili. 2020-yil.
4. Smith, J. & Brown, K. Project Evaluation and Risk Management in Transportation. (2000-yil).
5. Qodirov, R. Investitsiya nazariyasi va amaliyoti. 2010-yil.
6. O'zbekiston Respublikasining "Yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi.
7. International Capital Market Association (ICMA) Green Bond Principles.
8. World Bank Group (WBG) hisobotlari va nashrlari